

Рецензия

от проф. д.теол.н. Димитър Киров
ПУ „Паисий Хилендарски”
Философско-исторически факултет

на докторската дисертация на Атанас Стоичков Атанасов (ЮЗУ „Неофит Рилски”,
Философски факултет, катедра „Социология”), на тема
„Измеренията на простителността в съвременното общество”
за присъждането на образователната и научна степен „доктор”

В началото на своето съчинение г-н Атанас Атанасов очертава контурите и основните акценти на темата „простителност”. Пъrvите страници загатват за целенасочено изследване на материята с актуален социален характер. Пъrvоначалното добро впечатление се потвърждава и от двойния убедителен мотив на автора за написването на този труд, а именно – пъrvи, да се възпрепятства дехуманизацията на съвременното общество, една тревожна констатация, за чиито причини и характер говори докторантът; и втори, да представи простителността като морална опозиция в едно общество с груби нрави, където религията е загубила своето положително влияние. Благодарение на своята широка философска и богословска култура и на личния си опит авторът схваща простителността като потребност на обществото, която трябва да се удовлетвори, тъй като животът има и друга светла страна, където човекът, макар и рядко, се замисля за Другия човек. Тази мисъл се оказва ключ за правилното изследване на темата.

Съдържанието на дисертацията е изложено на три нива. Пъrvото включва главата „Криза в съвременното общество”, в която са разположени три взаимопроникващи се сфери в живота на човека: култура, религия и отношения към Другия като личност. Поради нарушаването на вътрешната хармония човекът преживява криза, която се предава на членовете на семейството му, а след това се пренася в общността и засяга нейната култура. Според автора този е основният фактор, който разстройва живота на хората. В наше време се засилва напрежението между религията, като един от важните

фактори, които сближават хората и стабилизират междуличностните отношения, и самото общество. Културните и религиозните традиции се дестабилизират и създават предпоставки за развитието на секуларни процеси, които придават на религията културологичен характер. Докторантът отделя специално внимание на секуларизацията, която освобождава човека от строгите религиозни постулати, като създава заместители на Бога и на божествените постановления.

В тази част на съчинението авторът представя обективна картина за духовното състояние на обществото, в което той смята, че би трябвало да се развива по-активна простителност. Детайлите, които изграждат представата за духовно боледуващата общност са изследвани задълбочено и връзката между тях е анализирана от гледна точка на психологията. Докторантът подхожда методично като описва факторите, които обуславят поведението на човека, загубил връзката със себе си, конфронтращ се с обществото, издигнал на мястото на религиозната опека личната си свобода.

За да се развие правилно процесът простителност в обществото е необходимо да се изследва прецизно човекът, като субект и обект в този процес, и Другият, в чиято общност той ще реализира своите планове. Авторът представя морална схема за общуване с другите хора. В дисертацията са маркирани отправните пунктове, както следва:

- Признаване съществуването на Другия;
- Приближаване до него;
- Придобиване знание за него и за неговото съществуване;
- Създаване на диалог с Другия;
- Възприемане на определена ситуация и от позицията на Другия;
- Развиване на толерантност и други.

Второто ниво на съчинението обхваща първите две подтеми на втора глава – Грехопадението на човека и Злото в света. За по-голяма пълнота и прецизност на работата авторът въвежда още една гледна точка, чрез която

представя духовно-нравственото разстройство на човека и на обществото поради първия грех, който се изразява в нарушаване на хармоничните отношения между Бога и хората, и злото, което се е внедрило в света.

Когато говорим за простителност (опит за морално помирение между двама) винаги имаме предвид върховната правда в лицето на Бога, Който осмисля простителността и я легитимира. Поради тази причина авторът се спира подробно на двете основни етически категории – „грех” и „зло”, разкрива произхода и феноменологията им, за да може процесът на дехуманизацията да бъде видян в истинските му размери и за ограничаването му да бъдат взети конкретни мерки. Тази философско-богословска част от втора глава изпълнява своето предназначение.

При оценяването на третото ниво (основното) си позволявам да предложа на г-н А. Атанасов следното преструктуриране. Втора глава, която се състои от три подтеми, може да включва само първите две, а третата подтема да стане първа на трета глава. Ако това се извърши третата (последната) глава ще обхваща:

- Библейски основи на простителността;
- Простителност;
- Предизвикателства в процеса на простителността.

Предхристиянските образовани елини са се ръководили от един принцип, който се е възприемал като израз на тогавашния добър морал: да обичаме приятелите си и да мразим враговете си. Старозаветните юдеи традиционно са прибягвали до известното правило: око за око, зъб за зъб. Разбира се и сред елините, и сред юдеите е имало такива, които не са мразели неприятелите си и не са отмъщавали реципрочно. Но едва християнството разкрива една нова ценност, която не може съдържателно да бъде надмината и да бъде деактуализирана в този свят – прошката: да прощаваме на тези, които ни нараняват и да не мразим враговете си. За съжаление и днес, две хиляди години след Иисус Христос, стотици са тези, които не познават тази ценност или не я прилагат, защото не им достигат духовни сили.

В началото на третото ниво – библейски основи на простителността, докторантът вярно анализира източника на феномена простителност, факторите, които го обуславят и връзката му с Бога, като същество, Което постоянно прощава без оглед на пол, народност или цвят на кожата.

Първоизточникът на простителността е Бог – авторът привежда този факт, тъй като самият Бог проявява милост към враговете Си чрез думите на Спасителя, изречени на кръста: „Отче, прости им! Те не знаят какво правят”. За да предам по-ясно смисъла на авторовата теза за Бога, като многопрощаваш, и за човека, като склонен да прощава по примера на своя Бог, ще отбележа два характерни аспекта, които читателят на това съчинение не бива да пропуска, а именно:

- Има значение как прощаваме, защото истинската прошка е постоянна готовност за помирение с този, който ни е осърбил;

- Задължението ни да прощаваме на лошите хора расте предвид една важна особеност – невежеството им, поради което грешат; духовната слепота и незнанието са корен на много злини. Следователно добродетелта простителност ще бъде актуална дотогава, докато има духовно и нравствено непросветени хора, а границите на перспективата „докато има” трудно могат да се определят.

Обобщено за библейските основи на простителността: в своето изследване авторът представя ясна картина на връзката (отношението) Бог - човек и Другия човек. Ако пренебрегнем една страна от тази тристрранна връзка – темата за простителността ще загуби своя смисъл.

Основен акцент на простителността, върху който се съсредоточава авторът, е нейната феноменология – психологическите, нравствените и социалните й отражения. Какво заслужава по-голямо внимание и каква е ползата от съдържанието на тази част. Авторът умело представя двете последователни фази на протичането на явлението, определено от автора като „драма на личността в процеса простителност”. Размисълът е психологически и

етически обагрен, тъй като преживяването е сложно и тъй като човекът в известна степен е загубил способността си да преживява подобни фини душевни вибрации.

Моделът на прошката, който се използва в съчинението, обхваща две фази:

Първа:

- Размисъл върху собственото поведение;
- Оценяване на действието на обекта на прошката;
- Трансформиране на обидата в духовно разположение към Другия човек;
- Решение за действие независимо дали има импулс за прошка от страна на провинилия се.

Втора, която авторът именува по следния начин – „смяна на фокуса от себе си към Другия”. Първата фаза може да се определи като психологическа, а втората – като етическа. В тази част на съчинението централно място заема Другият човек, заради когото съществува и се проявява простителност; това е следващият важен акцент в дисертацията. Всякакъв вид отношение с Другия има етическо измерение. Втората фаза включва промяната на субекта, времето, през което той израства морално; той не мрази вече и не желае да отмъщава, а пристъпва към изпълнение на дълга си към Другия човек. Нравствената метаморфоза на человека е описана прецизно чрез включване на понятието „свобода”.

В последната част на третото ниво са изложени по-важните предизвикателства по време на процеса простителност. Авторът говори от своя личен опит, и по този начин придава по-голяма достоверност на написаното. Той заема позицията на внимателен наблюдател, който анализира вътрешното състояние на човека и външните му социални прояви, съпътстващи решението му да прости. Изложени са факти и аргументи, които разкриват дълбините на този сложен психологически и етически процес. Те не се забелязват от мнозина, поради което простителността не се прилага често, а когато се прилага, трудно се обяснява. Убеден съм, че читателят би придобил голямо

знание и конкретна насока за прошката, ако се запознае по-задълбочено с тази част на изследването.

Тази част е важна и от друга гледна точка – готовността на човека да прости, променената му визия за Другия човек, вътрешната трансформация, която извършва. Тези усилия може да загубят значението си, ако той не успее да преодолее изкушенията, които го съпътстват. От последната глава на дисертацията може да се почерпи както знание, така и духовен стимул за борба с предизвикателствата, които срещат доброжелателя по пътя на простителността.

Не ми е известно да е написано подобно съчинение през последните 25 години, а ако има такова сигурно неговата структура и основни акценти са различни. Това обстоятелство откроява настоящата дисертация като новост в българската социологическа, психологическа и етическа мисъл. Изследването е ценно също, защото в него се взема предвид теологичният характер на простителността, който не бива да бъде пропуснат, за да не се превърне тази добродетел в обикновена гражданска формалност, характерна за възпитания човек.

Авторът е използвал методология, съответна на многоаспектното изложение, концептуализирал е темата и е постигнал заложената в началото цел.

Проучени са голям брой изследвания, с помощта на които той аргументира или потвърждава своето изложение.

Забелязах пропуски и структурни неточности в дисертацията, които ще споделя с автора, за да ги вземе предвид при отпечатването на труда. Те не влияят върху окончателната оценка.

Предвид успешно постигнатата цел: да се разкрият измеренията на простителността в нашето общество, неоспоримият принос в няколко насоки, но преди всичко в социалната, както и моралът на докторанта, ръководещ се в обществения си живот от принципите, които е заложил в съчинението си, предлагам на почитаемото жури да присъди на г-н Атанас Атанасов образователната и научна степен „доктор”.

14.06.2011